

1989 Bulgaristan Zorunlu Göçünün Nedenleri ve Sonuçları: Belene Kampı

The Reasons and Outcomes of Forced Migration from Bulgaria in 1989: Belene Labour
Camp

Serdar ÇAKMAK

Arş. Gör. Dr. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Nevşehir, Türkiye

ÖZET

1989 yılı öncesi ve sonrası dönemde Bulgaristan'da ikamet eden Türk azınlıkların yaşadıkları sıkıntıların daha iyi anlaşılabilmesi ve sorunun kökenine inilerek çözüm arayışına gidilebilmesi için analojik bir değerlendirme yapılması elzem olmuştur. Bu çalışmada da, yer yer kimi vakalar incelenecek, ilk Bulgar isyanı ile başlayan süreç, I. ve II. Dünya Savaşı'nda yaşanan gelişmelerle devam edecek, Bulgaristan Komünist Partisi Genel Sekreteri Todor Jivkov'un iktidarda olduğu süre zarfında ivme kazanan olumsuz olaylar silsilesi, 1970-1990 yılları arasında Pomak ve Roman vatandaşlara yönelik isim değiştirme politikalarıyla gün yüzüne çıkacak, yaşanmış olaylarla örneklendirilecektir. Jivkov'un ortaya attığı 'soya dönüş' projesi sonucunda yüzbinlerce Bulgaristan Türkü'nün yaşadığı asimilasyon, zorla isim değiştirme, Belene Kampı'na sürgün edilme gibi sistematik soykırım politikalarının anlatılacağı son bölümlerde, Türk soydaşların zorunlu göçüne neden olan olaylar açıklığa kavuşturulacaktır. Zorunlu göçle birlikte Türkiye'ye geliş süreci, Türk hükümetinin politikaları ve ardından yaşanan tarihsel olay ve olgular da bu analiz konusunu oluşturacaktır. Ayrıca, 1989 sonrasında iktidara gelen Bulgaristan hükümetlerinin, 'yaşanan zulüm karşısında ne tür önlemler aldığı, bu önlemlerin yeterli olup olmadığı, günümüze kadar ne tür sorunların yansıdığı?' gibi sorunsallar da sonuç bölümüyle açıklığa kavuşturulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Bulgaristan, Türk azınlıklar, İsim değişikliği, Belene Kampı, Zorunlu Göç

ABSTRACT

It has been essential to make an analogical evaluation in order to comprehend the challenges Turkish minorities faced before and after 1989 in Bulgaria and to undertake to look for a solution by getting to the root of the problem. In this study, some cases will be partly analyzed, the process started by the first Bulgarian rebellion will continue with the development in the First and the Second World War, series of adverse events precipitated by the ruling of Todor Jivkov, General Secretary of Bulgarian Communist Party, which come to the light with policies of name changing towards Pomak and Romanian citizens between 1970-1990 years will be exemplified with true events. In the last section in which policies of systematic genocide such as assimilation, forced name changing, being exiled in Belene Camp hundreds of thousands of Bulgarian Turks faced after 'the process of rebirth' project designed by Jivkov will be explained, the events which led to forced migration of Turkish cognates will be clarified. Furthermore, their arrival process in Turkey along with forced migration and Turkish government's policies and subsequent historical events and facts will also be part of this analysis. In addition to this, it will be clarified with the conclusion section that troubles such as 'what kind of precautions Bulgarian governments took after 1989 against this persecution encountered, whether these precautions were enough, what kind of problems have reflected so far?'

Keywords: Bulgaria, Turkish minorities, Name-changing, Belene Labour Camp, Forced Migration

1. GİRİŞ

Yüzyıllardır Balkanlar coğrafyasında egemenlik süren Türk milleti, son temsilcisi olan Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyıl boyunca ve 20. yüzyıl başlarında bölgedeki hegemonyasını yitirmesiyle birlikte tarihsel mirasla baş başa kalmış, bu sefer de bu mirasın korunması için çabalar göstermeye başlamıştır. Yunanistan, Bulgaristan, Arnavutluk, Bosna-Hersek vb. birçok Balkan ülkesinin toprak bütünlüğünü sağlayan, bölgeyi zenginleştiren, çatışmaları önleyen ve etnik ayrımcılık yapmayan Osmanlı Devleti'nin bölgeden ayrılması, tüm barış umutlarının yitip gitmesine ve bölgenin emperyalist ülkelerin 'büyük oyun' alanına dahil olmasına neden olmuştur. Bu dönemden sonra da özellikle Bulgaristan gibi ülkelerde, faşist, komünist ve emperyalist güçler aktif olarak görev yapmaya başlamış, iktidarı dahi ele geçiren bu elit zümre, 'faşizm' kisvesine bürünerek savaşlar çıkarmış, 'komünizm' adı altında şiddet, işkence ve yolsuzluğun artmasına neden olmuştur. Ayrıca günümüzde de bu elit kesim, Batılı ülkelerin 'doğru ve haklı' olduğuna inandığı kimi ilkeler üzerinden hareket ederek kendilerinin de demokratik olduğuna inanmışlar, sığınmacılara, mültecilere ve azınlıklara gerekli hakları verdikleri yanılgısına düşmüşlerdir. Bu yanılgıların birçoğunun nedenini geçmişte aramakta fayda vardır.

Bu bağlamda, Bulgaristan'ın tarihsel yanılgılarının oluşmasına neden olan olaylar silsilesini, 1989 yılında yaşanan zorunlu göçte aramak şaşırtıcı olmayacaktır. Yüzbinlerce Bulgaristan Türkünün yaşadığı bu psikolojik baskıları, asimilasyon, etnik temizlik, soykırım vb. politikaların neden ve sonuçlarını anlayabilmek için öncesinde yaşanan gelişmelere de değinmek mantıklı olacaktır. Bulgaristan'ın Osmanlı Devleti'nden bağımsızlığını kazandığı 1908 yılından çok önceleri (93 Harbi ile) başlayan bu süreci, analojik bakış açısıyla değerlendirmek ve 1989 zorunlu göçüyle ne tür benzerlik ya da farklılıklar oluşturduğu konusunu ön plana çıkarmak mantıklı olacaktır. 1877-1878 yıllarında yaşanan Türk göçünün 1989 yılında yaşanan göçle benzerlikleri, hem Bulgaristan'ın hem de destekçisi ülkelerin temel fikirlerinin değişmediğini göstermiş, yaşanan zulmün tetiklediği zorunlu göçün yönünü de aynı rotada devam ettirmiştir.

Osmanlı Devleti'nden bağımsızlığını kazandıktan sonra sürekli olarak yönetim sorunları ve darbeler yaşayan Bulgaristan, I. Dünya Savaşı sonrasında Faşist ideolojiyle, II. Dünya Savaşı sonrasında ise Komünist ideolojiyle yönetilmiş, her iki ideoloji de azınlıklara ve yabancılara karşı olumsuz bir tutum takınmış, Zenofobi ve İslamofobi yükselişe geçmiştir. Bunlara ek olarak etnik ayrımcılık da gün yüzüne çıkmış, tüm bu ayrımcı politikalara karşı

mücadele edecek insan hakları örgütleri de yetersiz kalmıştır. 1970'li yıllarla birlikte Bulgaristan'da Pomak ve Romanlara yapılan azınlık hakkı ihlalleri, 1980'lerin başlarında Türklere karşı da yapılmaya başlanmış, 24 Aralık 1984'te Türk isimlerinin değiştirilmesi süreciyle başlayan ve Bulgaristan Komünist Partisi Genel Sekreteri Todor Jivkov'un "soya dönüş" projesi ile şekillenen bu süreç, Türklerin 27 Aralık'taki protestoları ile devam etmiş, bu projeye karşı çıkanlar ise 'siyasi suçlu' ilan edilmiş, Belene ve Sofya'da yer alan işkence kamplarına gönderilmiştir.

Özellikle Belene Kampı gibi yerlerde yapılan işkence ve zulüm, Nazilerin Yahudileri gönderdikleri toplama kamplarını (Auschwitz-Birkenau vb.) hatırlatmış, 'asimilasyon' ve 'etnik temizlik' kavramlarının yanında, 'soykırım' kavramını da kullanmayı zorunlu kılmıştır. Bu kamp, 1987 yılında kapanana kadar 23 bine yakın mahkumun işkence görmesine, 8 bine yakınının da ölümüne neden olmuştur. Nasıl ki Nazi kamplarında Yahudilerin dışında Romanlar, Komünistler ve engelli Alman vatandaşları da yer almışsa, Belene Kampı'nda da Türklerin dışında, Komünist olmayan muhalifler, Romanlar ve Pomaklar da yer almış, soykırımın yeri ve tarihi değişmiş ama adı değişmemiştir.

Yukarıda bahsedilen bilgiler ışığında düşünüldüğünde, 1989 yılında yaşanan 'büyük göç', buzdağının görünen yüzü olarak algılanmış, buzdağının görünmeyen büyük parçası ise tarihin derinliklerinde gizlenmiş, yıllar içinde yaşanan bir birikimin sonucunda vuku bulmuştur. Todor Jivkov'un, 29 Mayıs 1989'da devlet televizyon ve radyosunda yayınlanan konuşmasıyla birlikte Bulgaristan Türklerinin zorunlu göçü başlamış, asimilasyon ve etnik temizliğe maruz kaldıkları için 'sığınmacı' statüsünde yer alan birey ya da kitlelerin başına gelenler o dönem için Türk azınlıkların başına gelmiş, Jivkov yönetimi ise bu zorunlu göçü, 'ekonomik göç' ya da 'gönüllü göç' olarak nitelendirmiştir. Ayrıca, yazının son kısımlarında bu zorunlu göç süreci anlatılırken, durumun beynelmil hukuk boyutunu da anlayabilmek için 1951 Cenevre Mülteci Sözleşmesi'ne de atıfta bulunup analizler yapmak elzem olmaktadır.

Kimi zaman unutulmuş ve hatırlatılması gereken bir diğer durum da, Türk azınlıkların yaşadıkları 1989 zorunlu göçünün ardından neler yaşandığı ve sorunların ne ölçüde çözüme kavuşturulup kavuşturulmadığı gerçeğidir. Ayrıca bu çalışmada, 'Jivkov yönetimi sonrasında Bulgaristan Türklerinin ülkelerine dönüp dönmedikleri' sorunsalı ve şayet ülkelerine döndülürse, 'hangi koşullarda karşılandıkları' gerçeği açıklanmaya çalışılacak, hem Bulgaristan'ın hem de Türk tarafının iddiaları analiz edilecektir. Tüm bunları anlatmadan önce tarihsel konjonktüre odaklanmak mantıklı olacaktır.

2. BULGAR İSYANI VE SONRASI SÜREÇ

1789 Fransız Devrimi sonrası yaşanan milliyetçilik hareketleri, tüm Avrupa coğrafyasını etkilemiş, Osmanlı Devleti'nin sahip olduğu Balkan toprakları da bundan payını almıştır. Belirtilmesi gereken bir diğer durum da, sadece Napolyon milliyetçiliğinin dengeleri değiştirmesi değil, Batılı emperyalist güçlerin çabalarının da ön plana çıktığı gerçeğidir. Bu devletlerin, Osmanlı İmparatorluğu bünyesinde barış ve refah içinde yaşayan etnik unsurları isyana teşvik etmeleri ve 'hasta adam' olarak nitelendirdikleri eski bir imparatorluğu Avrupa coğrafyasından atma mücadelesi içinde oldukları aşikardır. 1821-1829 yılları arasında Yunan (Mora) İsyanı ile başlayan bu süreç, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi; Rumi Takvime göre 1293) öncesinde Bulgarların isyanı ile körüklenmiş, 1876 yılının Nisan ve Mayıs aylarında Bulgar komitacıların saldırıları yoğunlaşmış, 13 Temmuz 1878 tarihinde imzalanan Berlin Antlaşması hükümlerince, Osmanlı Devleti'ne bağlı bir Bulgar Prensiği kurulmuştur (Gökbel ve Karakuş, 2019: 59). Bu olaylar sonucunda en çok zarara uğrayan kesim ise Bulgaristan topraklarında yaşayan Müslümanlar olmuştur. Günümüzde 'Türklük' üzerinden yapılan ayrımcı ve ayrıştırıcı politikalar, o dönem için de 'Müslümanlık' bağlamında yapılmıştır.

Osmanlı Devleti'ne karşı Rusya'yla iş birliği yapan Bulgarlar, 93 Harbi döneminde, 100 bine yakın Müslüman Türk'ün Anadolu topraklarına ulaşmaya çalışırken soğuktan, açlıktan ve hastalıktan (tifüs, kolera vb.) ölmesine neden olmuş, 500 bine yakını ise işkencelerle öldürmüştür. Toplam nüfusları 1.5 milyon olan bu insanların 900 bine yakını zor da olsa Osmanlı topraklarına ulaşabilmiştir. Bu 900 bin kişinin 500 bine yakını savaş sonrasında Bulgaristan'a geri dönmüş, ama umdukları senaryo ile karşılaşamamışlardır. Topraklarına el konulan, evleri talan edilen ve Osmanlı dönemindeki koruma haklarına sahip olamayan Müslüman Türkler, 1989 yılında yaşanan 'büyük göç'ten neredeyse yüz yıl önce, daha büyük bir zorunlu göç yaşamış, bu sayısal veriler ise tarihin tozlu raflarında kalmıştır. Hem Balkan Savaşları'nda hem de I. Dünya Savaşı'nda benzer göçler devam etmiş, bu dönemlerde de Balkanlar bölgesinde yaşayan 2.350 bin Müslüman Türk'ün 500 bini katliama uğramış, 1.5 milyonu da (200 bine yakını Bulgaristan bölgesinden) Anadolu'ya göç etmek zorunda kalmıştır (Zelengora, 2014: 319-323).

2.1. Birinci Dünya Savaşı Sonrası Faşist Yönetim Dönemi

19. yüzyıl sonlarında Rusya ile işbirliği yapan Bulgaristan bu sefer taraf değiştirmiş, Alman, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorluğu ile birlikte I. Dünya Savaşına katılmış ve ağır bir yenilgi almıştır. Romanya topraklarında Osmanlı Devleti ile ittifak kurarak Rusya'ya karşı savaşan Bulgarlar, I Dünya Savaşı sonrasında da bu ittifakı devam ettirmiş, ülkelerindeki Türk azınlıklara yönelik baskıcı politikaları da azaltmaya başlamışlardır. Ama bu durum, 1920 yılında iktidara gelip, 1923 yılında yerini Faşist yönetime (askeri darbe ile) bırakan Bulgar Halk Çiftliği Birliği'nin

(Aleksandar Stamboliyski liderliğinde) çabalarının ötesine geçememiş, Türk ve Pomakların makus tarihi değişmemiş, zulüm dolu yıllar yeniden başlamıştır (Zafer, 2020: 19-20). Ayrıca, İtalya’da Benito Mussolini ile bir başka Faşist iktidar ön plana çıkmaya başlamış, Almanya’da da Nazi ideolojisinin kurucusu Adolf Hitler güçlenmeye başlamış, bahsedilen bu Mihver devletleriyle ittifak kuran Bulgar yönetimi, Hitlerin ‘Tek Millet, Tek Devlet, Tek Lider (Ein Volk, Ein Reich, Ein Führer)’ politikasına benzer bir politika gütmüş, ‘Bulgaristan Bulgarlarındır’ şeklinde propaganda metotları uygulamaya başlamıştır. Bu olumsuz politikaların sonucu istatistiki verilere de yansımıştır. 1923 yılında Bulgaristan’da 1700’e yakın Türk okulu varken, Faşist iktidarın baskıcı yönetimi sonucu 1944 yılında bu sayı 400’e kadar düşmüş, Türk öğretmenlerin ve Türkçe derslerin sayısı da azaltılmıştır (Yavuz, 2019: 225-226). Bunlara ek olarak, Faşist yönetimin iktidarda olduğu 1923-1944 yılları arasında 300 bine yakın Müslüman Türk zorunlu göçe maruz kalmış, baskı ve zulümden kaçan bu insanlar Türkiye Cumhuriyeti’ne sığınmışlardır (Kaştan, 2008: 674).

2.2. Todor Jivkov Dönemi ve Artan Baskılar (SSCB Etkisi ve Komünizm)

I. ve II. Dünya Savaşlarında Almanya saflarında yer tutan Bulgaristan, bu sefer tamamen taraf değiştirerek SSCB saflarına geçmiş, 1944 yılından itibaren Komünizm ideolojisinin bir temsilcisi rolüne bürünmüştür (Özyurt Ulutaş ve Yavuz, 2020: 925). Bulgaristan İşçi Partisi, 9 Eylül 1944’te Georgi Dimitrov Mihaylov önderliğinde bir isyan hareketi gerçekleştirip başarılı bir sonuca ulaşmış, 7 Mayıs 1945’te SSCB’nin Berlin’i ele geçirmesiyle birlikte Bulgaristan’daki Komünistlerin başarıları da pekişmiştir. Faşist iktidar döneminde zulme uğrayan ve zorunlu göçe maruz kalan azınlıklar, Komünist yönetim döneminde eski politikaların terk edileceğini düşünmüş, birlik ve beraberlik içinde yaşanacağını umut etmiştir. Bu bağlamda, Türk, Pomak, Roman ve Makedon azınlıklar yeni yönetimin azınlık politikalarını öğrenmeye çalışırken, ‘dostluk, barış ve kardeşlik’ ifadelerini içeren manifestolarla kendilerini güvende hissetmişler, sonradan yaşananlar ise tam tersi bir senaryoyu gün yüzüne çıkarmıştır.

1945 sonrasında, kısmi de olsa Pomak ve Roman vatandaşların isimleri Bulgar isimleriyle değiştirilmeye başlanmış, 1950-1951 döneminde ise Türklerin kimi hakları ellerinden alınmaya başlanmıştır. O dönemde Komünist iktidarın, 250 bine yakın Müslüman Türk’ün sınır dışı edileceğini duyurmaya başlamasıyla Türkler üzerinde ciddi bir baskı oluşmuş ve 155 bine yakın Türk Anadolu’ya göç etmiştir (Korkmaz ve Öztürk, 2017: 280-281). Bu göç hareketlerinden sonra, beklenmeyen bir ismin ön plana çıkmasıyla birlikte tüm bu göç süreci bir anda durmuştur. Elbette ki bu görünmez el, SSCB Genel Sekreteri Josef Stalin’dan başkası değildi. Bulgaristan’daki Türk azınlıkların zorunlu göçe maruz kalması, Stalin’in konuyu araştırmasına neden olmuş, ‘Komünist Bulgaristan’dan Kapitalist ülkelere kaçışın SSCB’nin imajını olumsuz etkileyeceği endişesi’, SSCB inceleme heyetinin Bulgaristan’a gelmesine neden olmuştur. Stalin’in emriyle, Azerbaycan Komünist Parti Genel Sekreteri ve danışman ekibi bu konuyu incelemiş ve Bulgar yöneticilere gerekli uyarıları yapmıştır. Bu uyarılardan sonra Türklerin göçü durmuş, Bulgar yönetimi SSCB’ye hoş görünmek adına ‘göçü yasakladığını’ ilan etmiştir. Tahmin edileceği üzere, bu olumlu gelişmeler de Josef Stalin’in ölümüyle son bulmuştur (Kamil, 2016: 53).

Türkler adına tüm dengeler, 4 Mart 1954’te Bulgaristan Komünist Partisi Genel Sekreterliği’ne Todor Jivkov’un gelmesiyle değişmiş, planlı politikalar devreye sokulmuştur. Bilindiği üzere Jivkov yönetimi, tamamen sistematik asimilasyon ve etnik temizlik üzerine kurulmuştur. Jivkov, Hitler’in politikalarına benzer bir biçimde, ordu, emniyet ve istihbarat içindeki yapılanmayı değiştirmeye başlamış, sistematik politikalarını uygulayacak isimleri atamaya başlamıştır. Ayrıca bu dönemde Türkiye’nin, NATO’ya dahil olarak iki kutuplu dünyanın Batı Bloğu’nda yer alması, Bulgaristan Türklerine karşı ayrımcı siyasetin yoğunlaşmasına neden olmuştur. Batı ve Doğu Bloğu’nun savaşın eşliğine geldiği 1962 Küba Ekim Füzeleri Krizi’nin ardından 1963 yılında 700 bin, 1964 yılında da 400 bine yakın Bulgaristan Türk’ü Türkiye’ye göç etmek için başvuruda bulunmuş, Bulgar makamları tarafından ret cevabı almaları göç akışını durdurmuştur.

1960’lı yılların başlarında ivme kazanan Kıbrıs sorunundan dolayı Türkiye’nin Batı ile ilişkilerinin bozulmaya başlaması (5 Haziran 1964 tarihli Johnson Mektubu sonrası) ve SSCB ile ilişkilerin yumuşaması, Türk-Bulgar ilişkilerinin de olumlu yönde seyretmesini sağlamış, buna mukabil kimi göç anlaşmaları da yapılmıştır. İki ülke arasında 1968’de imzalanan göç anlaşması bağlamında; ‘1952 yılından önce Bulgaristan’dan Türkiye’ye göç etmiş Türklerin yakınlarının aile birleşiminden yararlanması gerektiği’ kararlaştırılmış, Türkiye’nin tek taraflı olarak 1978 yılına kadar uzattığı bu anlaşma gereğince, on yıl boyunca 130 bine yakın Bulgaristan Türk’ü Türkiye’ye gelerek aile ve akrabalarına kavuşmuştur. 12 Eylül 1980’de Türkiye’de yaşanan askeri darbe sonucu tekrardan Amerikancı politikalar güdülmesi, tüm bu olumlu seyrin kaybolmasına ve Todor Jivkov yönetiminin işinin kolaylaşmasına neden olmuştur.

3. “SOYA DÖNÜŞ” PROJESİ VE UNSURLARI

1984 yılında Todor Jivkov tarafından ortaya atılan; ‘Bulgaristan’da yaşayan Türk azınlıkların aslında Türkleştirilmiş Bulgarlar’ olduğunu vurgulayan “soya dönüş” projesi, gerçek dışı beyanlara dayanan bir projeden öteye geçememiştir (Demirhan, 2019b: 257). Tarihsel kökenlere bakıldığında, 1363 yılıyla birlikte Anadolu coğrafyasından Balkanlar’a gelmeye başlayan Türkler, bölgede iskan edilmeye başlanmış, bahsedilen süreç sonunda bu durum bir politikaya dönüşmüştür. 600 yıla yakındır da bu bölgede ikamet eden Türkler, günümüzde dahi ciddi

bir demografik yoğunluğa sahiptirler. Jivkov'un bahsettiği "soya dönüş" uygulaması, aslında yüz yıldır Bulgaristan'da ve Balkanlarda Müslümanlara uygulanan zulüm ve şiddetin diğer bir adıdır. Önceki kısımlarda da bahsedildiği üzere, 93 Harbi ile yoğunluk kazanan bu süreç, 1989 büyük göçüne kadar hız kesmeden devam etmiştir. Bunlara ek olarak, bu yaşanan olayların sadece Müslüman Türk azınlığına karşı uygulandığını iddia etmek de hatalı olacaktır.

Asıl olarak, Türk azınlık isimlerinin Bulgar isimleriyle değiştirilmeye başlandığı ve bu olay merkezinde şekillenen süreç, 1970 ve 1980'li yıllarda Pomak ve Romanlar üzerinden yapılmaya başlanmış, en son adımda da Türklere uygulanmaya çalışılmıştır. 1970-1974 yılları arasında tüm Pomakların isimleri değiştirilmiş, aynı asimilasyon politikası 1981-1983 yılları arasında Roman vatandaşlara karşı da uygulanmıştır (Demirhan, 2019a: 330-331). Eski çağlardan bugüne kadar Bulgaristan'ın kurucu unsurlarından birisi olan Pomaklar, Osmanlı Devleti'nin Balkanlar bölgesinde yaydığı barış ve istikrar politikalarından etkilenip 'Müslüman olmuş Bulgarlar' olarak bilinmektedir. Jivkov ve "soya dönüş" projesini savunan kişilere göre ise; 'bu insanlar zorla Müslüman yapıldıkları için yıllarca korku içinde yaşamışlar, öz kimlikleri olan Bulgar etnik kimliğine dönme konusunda tereddütte düşmüşlerdir'. Jivkov ve yönetiminin iddialarına göre; 'bu korkuya son verip özlerine dönmelerini sağlayacak olan da Bulgar Komünist Partisi'nden başkası olmayacaktır.'

Tüm bunların yanında, Bulgaristan'daki "soya dönüş" fikrinin tek bir unsura dayanmadığını ve tarihsel konjonktür bağlamında kimi durumlardan kaynaklandığını söylemek anlamlı olacaktır. Bu durum, yıllar içinde Balkanlardaki birçok milletin düştüğü bir hatadan kaynaklanmaktadır. Bu hata, birçok Balkan ülkesinin 'Megali İdea (Büyük Fikir)' projesine benzer bir amaç doğrultusunda hareket etmesinden kaynaklanmıştır. 1844 yılında Yunanistan Başbakanı İoannis Kolettis ile Yunanistan Kralı Otto Joseph'in ortaya attığı bu fikir, hem Bizans İmparatorluğu'nu yeniden canlandırmayı hem de Balkanlar bölgesinde en geniş sınırlara ulaşmayı amaçlamıştır. Yunanistan'ın politikalarının benzerini, Sırbistan, Karadağ, Makedonya ve Bulgaristan da uygulamaya çalışmış, II. Balkan Savaşı'nda Bulgaristan'ın topraklarını ele geçirme mücadelesi, yüzbinlerce insanın ölümüne de neden olmuştur. Yaşanan savaşlar ve çatışmalar Balkanlar bölgesinin ekonomik olarak geri kalmasına neden olmuş, bu durum, büyük devletlerin böl-parçala-yönet politikalarına hizmet etmiş, mikro-milliyetçiliği de tetiklemiştir.

Bahsedilen tüm bu tarihi tecrübelerle rağmen Bulgaristan'daki Komünist yönetim homojen bir toplum yapısı oluşturmaya ve 'Üstün Bulgar Irkı'nı yaratmaya çalışmış, özellikle 1980'li yıllardan sonra bu politikalarında ısrarcı olmaya başlamıştır. Hem Türkiye'nin hem de kısmi de olsa Uluslararası Toplum'un baskılarına rağmen Jivkov yönetimi "soya dönüş" projesini uygulama konusunda geri adım atmamış, aksine, baskı ve zulümlerini artırmıştır.

Bilindiği üzere, bu projenin diğer bir önemli nedeni de demografik korkuya dayanmaktadır. Bu bağlamda, Bulgar nüfusunun Türk azınlık nüfusuna oranla erimesi sonucunda kimi teoriler de gündeme gelmiştir. 'Türk ve Müslümanların demografik üstünlüğü ele geçireceği' yönündeki korku ve endişeler, Jivkov yönetiminin bu durumu defalarca vurgulamasına neden olmuş, devreye sokulan asimilasyon ve etnik temizlik politikaları, ilk etapta dolaylı yollardan, daha sonraları ise doğrudan dile getirilmeye başlanmıştır (Atasoy, 2010: 8).

3.1. Türk İsimlerinin Değiştirilmesi ve Diğer Yasaklar

Nazi lideri Adolf Hitler'in yönetiminde dahi, Yahudilerin isimlerini değiştirme girişimleri olmamış, Todor Jivkov yönetiminin icat ettiği bu yöntem, yüzbinlerce Bulgaristan Türkünün asimilasyona maruz kalmasına neden olmuştur. Temel argümanlarına bakıldığında isim değişikliğinin simgesel bir anlamı olduğu ortaya çıkacak, oluşacak diğer yasakların merkezinde olduğu anlaşılacaktır. 1984 yılının Aralık ayında hızlanan bu süreç, Türkçe'nin toplumun birçok alanında (sokakta, okulda, otobüste, dükkanlarda vb.) yasaklanmasıyla devam etmiş, dini vecibelerini yerine getirmek isteyen insanlara engel olmak amacıyla camiler ve diğer ibadet merkezleri kapatılmaya başlanmıştır (Demir, 2019: 282). Müslüman Türklerin, evlerinde dahi ibadet etmeleri engellenmeye çalışılmıştır. Müslüman, Hristiyan ve Musevi ayırt etmeksizin tüm kutsal dinler yok sayılmış ve kutsal kitaplar toplatılmaya başlanmıştır. Kısacası, Komünist idare altında tüm dini özgürlükler yasaklanma sürecine girmiştir.

İsim değişikliğinin başladığı 24 Aralık 1984 tarihinden önce, Bulgaristan'daki tüm nüfus müdürlüklerine resmi talepte bulunmuş, nüfus memurlarına; 'Türklerin çoğunlukta olduğu Kırcaali, Razgrad, Şumnu, Eski Cuma, Ruşçuk, Burgaz, Sofya ve Dobriç gibi şehirlere gelmeleri, Türklerin evlerini tek tek gezerek isimlerini Bulgar isimleriyle değiştirmeleri gerektiği' yönünde talimat verilmiştir. Kimi bölgelerde ise, 23 Aralık gecesinden itibaren Türklerin evlerine gidildiği ve Türklere, Bulgar isimlerinin yer aldığı listeler uzatıldığı bilinmektedir. Sadece bu 2-3 günlük süre zarfında dahi ismini değiştirmek istemeyen bine yakın Türk'ün öldürüldüğü (26 Aralık günü gerçekleşen protestolarda da, annesinin sırtında gösterilere gelen 20 aylık Türkan bebek Bulgar askerleri tarafından öldürülmüş, direnişin sembolü olmuştur), on binlercesinin de gözaltına alındığı kayıtlara geçmiştir (Zafer, 2010: 28-29). Bu süreçten sonra baskı politikalarında artış yaşanmış, Bulgar ismini kullanmayan, Türkçe konuşmaya devam eden, Türkçe kitaplar okuyan, çocuklarını sünnet ettiren, ibadetine devam eden ve 'Komünist ideolojinin gerekliliklerini' (Jivkov yönetiminin, Ekim Devrimi'nin ruhunu taşımadığı ve Komünist ideolojinin ilkelerini uygulamadığı unutulmamalıdır) yerine getirmeyen Türkler ya hapse atılmış ya da Belene ve Sofya'daki toplama kamplarına

gönderilmiştir. Tüm bu süreci, Bulgaristan doğumlu şair Ömer Osman Erendoruk'un "S.O.S. veya Üçüncü Mezar" adlı şiiriyle özetlemek mümkündür;

S.O.S. veya Üçüncü Mezar

“Türkçe söylemek yasak, Türkçe yürümek yaya,

Türkçe işitmek yasak, Türkçe bakmak dünyaya,

Türkçe sevinmeyecek, Türkçe gülmeyeceksin,

Alnından akan teri Türkçe silmeyeceksin.

Türkçe bağlamak yasak ayakkabı bağını,

Türkçe ayırmak yasak solunu ve sağını,

Sofrada ekmeğini Türkçe dilimlemeyeceksin,

Türkçe yaşamayacak, Türkçe ölmeyeceksin” (TUİC Akademi, 2016).

Bulgaristan’da yaşarken zorunlu göçe maruz kalmış çoğu Türk azınlığının dillerine dolanmış olan bu şiir, destanlaşmış ve halkın duygularına tercüman olmuştur. Bu şiirin dizelerindeki anlam dolu ifadeler, 1984-1989 yılları arasında Müslüman Türklerin ne tür zulme ve baskıya maruz kaldığını anlamak açısından büyük önem arz etmektedir. O dönemlerde Bulgaristan’da politika yapmaları yasak olan Türkler, duygu ve düşüncelerini ifade edecekleri başka alanlara yönelmiş, edebiyat, şiir, müzik, resim ve sporda büyük başarılarla imza atmışlardır. Örneğin, bu asimilasyondan kaçarak Türkiye’ye sığınmış olan Naim Süleymanoğlu ve Halil Mutlu gibi soydaşlarımızın Türk sporundaki başarıları asla unutulmayacak seviyelere ulaşmış, bu başarılar Balkanlarda yaşayan Müslüman Türk soydaşlara da ilham vermiştir. Ayrıca, yaşanan tüm bu yasakların sonucunda, ister sanatta olsun isterse siyasette, tepkisini ortaya koyan tüm Türk kökenli kişiler Belene ölüm kampına gönderilmiş, ne zaman serbest bırakılacaklarını bilmeden kaderlerine terk edilmişlerdir.

3.2. Belene Kampı

Tarih boyunca birçok imparatorluk ve ulus-devlet, savaş tutsaklarını, muhalifleri ve ‘ağır suç işleyen’ mahkumları toplama kamplarına yollamış, bu kampların kimileri çalışma kampı hüviyetinde yer alırken, kimileri de ölüm kampı olmuştur. Bunların dışında, Nazi kamplarına benzer şekilde, hem yoğun şekilde çalıştırılan hem de türlü işkencelerle ölüme mahkum edilen kişilerin yaşadığı kamplar da tarih sahnesinde yer almıştır. Belene Kampı’nın, bu sınıflamanın hangi kısmına girdiği noktasında net bir cevap yoktur, çünkü bu kamp şahsına münhasır bir niteliğe sahiptir. II. Dünya Savaşı sonrasında yaşanan gelişmeler paralelinde 1949 yılında kurulan kamp, 1944 yılında SSCB’nin desteği ile yönetimi ele geçiren Komünist Parti karşıtlarının gönderildiği bir işkence merkezi olmuştur. Ayrıca, 1960, 1970 ve 1980’lerde, aynı işkencenin farklı bir türü devam etmiş, bu yer, Pomakların, Romanların ve Türklerin çoğunlukta olduğu bir kamp niteliğine bürünmüştür.

Bilindiği üzere, 1944’ten itibaren Bulgaristan’daki Komünist Parti yönetimi altında baskı, zulüm ve kısıtlamaların artması sonucu muhaliflerin sayısı da artmış, bu sorunlarla başa çıkamayacağını anlayan yönetim, ülkenin birçok bölgesinde toplama kampları kurmuş, bunların en ünlüsü ise, Tuna nehri üzerinde yer alan ve buradaki adadan ismini alan Belene Kampı olmuştur. Bu kampın, Belene Adası üzerinde inşa edilmesinin en önemli nedeni ise, Bulgaristan’ın en soğuk yerlerinden olması ve mahkumların çoğunun donarak can vermesiydi.

Muhaliflerin çoğunun, ya kampa götürülmeden idam edilmesi ya da kampta türlü işkencelerle öldürülmesiyle beraber, 1950’lerin sonlarına gelindiğinde Komünist Parti’nin karşısında etkin bir güç kalmamış, bundan dolayı Belene Kampı 1959 yılında kapatılmıştır. 1960 ve 1970’lerde Müslüman Pomaklara yapılan baskılar sonucu protesto ve isyan hareketleri yoğunlaşınca Belene Kampı tekrardan açılmış, sırasıyla Pomak ve Romanların türlü baskılara maruz kaldığı, 1980’lerde ise çoğunlukla Müslüman Türklerin gönderildiği bir kamp görünümünü almıştır (Kamil, 2017: 462-463). Özellikle 1984 yılında yoğunlaşan “soya dönüş” projesinin unsurlarına (isim değişikliği, Türkçe’nin okutulması ve yazılmasının yasaklanması, dini özgürlüklerin kısıtlanması vb.) karşı mücadele eden Türkler, 1984-1987 yılları arasında yargılanmadan Belene Kampı’na sürgün edilmiştir (Funnemark, 1987: 1459-1461).

Günümüzde Türkiye ve Bulgaristan’da önemli mevkilere gelmiş parti üyeleri, parti başkanları, milletvekilleri, bakanlar, akademisyenler, doktorlar vb. aydın kesimin kaldığı bu kamptan tahliye edilenlerin zulüm dolu yılları bitmemiş, yeni acılar kapılarını çalmıştır. Bulgaristan’ın güney ve kuzey batısındaki Bulgar köylerine gönderilen Türk azınlıkların yaşadıkları sürgün hayatı, Türkiye’ye doğru gerçekleşen zorunlu göçle bir nebze de olsa azalmış, Jivkov yönetiminin baskısından kaçmanın tek yolunun ülke sınırlarını terk etmek olduğunu bilen Müslüman Türkler, zorlu göç yolculuğu sonucunda Türkiye’ye ulaşmışlardır. Bu insanların anılarında kalan en önemli hatıra ise, Türkiye sınırına geldiklerinde gördükleri Türk bayrağı olmuştur. Kısacası, Balkanlardaki birçok Türk ve Müslüman azınlığın yaşadığı olaylarla ilgili olarak aynı senaryodan bahsetmek mümkündür.

Sonuç itibarıyla bu kamp, hem işkencelerin, hem zorla çalıştırmaların, hem de ölümlerin olduğu bir kamp olmuş, hasta olan mahkumların tedavi edilmediği, ‘Türklük ve Müslümanlıklarını inkar edip Bulgar ve Hristiyan olduklarını itiraf etmeleri durumunda tedavi edilip serbest bırakılacaklarının’ söylendiği bir zulüm kampına dönüşmüştür. Bu kampın, türünün ender örneklerinden olmasının nedeni ise, bu psikolojik baskıların var olması ve birçok Nazi Kampı’na göre daha korunaklı olmasıdır.

Sonuç itibarıyla, Belene Kampı, hem Türkiye’nin hem de Uluslararası Toplum’un baskıları üzerine 1987 yılında kapatılmıştır. 1944 yılında açıldığı günden kapandığı güne kadar 25 bine yakın muhalifin tutulduğu, 10 bine yakının da öldürüldüğü bu kamp, günümüzde dahi bir utanç abidesi olarak Belene Adası’nda çürümeye yüz tutmuştur. 1989 sonrasında iktidara gelen Bulgar hükümetleri, bu kampı ne yıkmış ne de müzeye çevirmişlerdir (Anadolu Ajansı, 2019).

4. BÜYÜK GÖÇ: 1989

1984-1989 yılları arasında yaşanan baskı ve zulüm sonucunda 1989 yılının 6 Haziran’ında başlayan ve yıl boyunca devam eden zorunlu göç sürecinin kimi nedenlerinden bahsedildi ama isim değişikliği kadar önemli olan bir gelişme daha vardı ki bundan pek bahsedilmedi. Bu durum, 1982 yılında yaşanan bir gelişmeydi. 12 Eylül 1980 darbesi sonrası dönemde Türkiye’nin Cumhurbaşkanı olan Kenan Evren, 1982 yılında Bulgaristan’ı ziyaret etmiş, görkemli bir şekilde karşılanmış, devlet ödülü almış ama Jivkov’un ağır ithamlarıyla birlikte ülkeyi terk etmiştir. Sonraki yıllarda, Jivkov’un, SSCB Devlet Başkanı Mihail Gorbaçov’la yaptığı bir görüşmesinden derlenen ifadelerle göre, Evren ile Jivkov arasında kimi dikkat çekici diyaloglar kayıtlara geçmişti. Todor Jivkov; ‘Bulgaristan’daki Türk azınlıkların, Müslümanlığın gerekliliklerini özgürce ifa ettiklerini, camilerine gidip ibadetlerini yerine getirdiklerini ve bunların çoğunun Bulgar devleti tarafından finanse edildiğini söylemiş, Türk azınlıkların Türkiye’nin bir parçası olmadığını ve buradaki insanlarla ilgili Türkiye’nin söz söyleme hakkının bulunmadığını’ ifade etmiştir. Todor Jivkov’un bu ifadelerinden sonra, 1984 yılıyla birlikte Türkler üzerindeki baskı politikalarının artması kaçınılmaz olmuştur (CNN Türk, 2018).

Bu ifadelerden sonra merak edilen konu, ‘Jivkov’un karşısında Atatürk gibi büyük bir komutan olsaydı ne tür bir karşılık verirdi?’ sorusu olmakta, bu duruma cevap niteliğindeki örnek olay da tarihin derinliklerinden gelmektedir. 1934 yılında Türkiye’nin Akdeniz topraklarını (Antalya bölgesini vb.) talep eden Mussolini (Duce)’nin isteklerini bildiren İtalyan elçiyi sivil kıyafetleriyle karşılayıp, elçinin isteklerini duyunca Mareşal kıyafetleriyle elçinin yanına dönen Atatürk’ün cevabı halen hafızalardadır. Kısacası, buna benzer bir cevap 1980 sonrasında gösterilememiş, Bulgaristan’daki Türk azınlıklar kaderlerine terk edilmiştir. Yüzyıldan fazla bir dönemi kapsayan tüm bu olaylar, Türk nüfusunun yüzde 10’u geçtiği her dönem artış göstermiş, Bulgar hükümetlerinin vurguladığı demografik korku, her dönem farklı politikalarla kendini göstermiştir. Bu durumun bir diğer farklı yönü de, sayıları gittikçe artan Türklerin, 1 milyon gibi büyük bir nüfusa ulaşacakları yönündeki Bulgar korkularıydı (Sarıkoçuncu Değerli ve Karakuzu, 2016: 321). SSCB döneminde sayıları 1 milyona ulaşan azınlıkların özerklik kazanma hakları olduğunun farkında olan Jivkov yönetimi, önleyici politikalarla bu sorunu çözme yoluna gitmiştir.

Türlere karşı uyguladıkları baskı politikaları konusunda Bulgar yönetiminin bir diğer endişesi de, Kıbrıs’ta yaşanan olayların benzerinin Bulgaristan’da olması korkusuydu. 1967-1974 yılları arasında Kıbrıs’ta iktidarda olan Cunta yönetimin baskı politikaları sonucu Türk ordusunun Kıbrıs Barış Harekati’yla adaya çıkarma yapması ve yaşanan zulme son vermesi, 1974’ten 1990’lara kadar Jivkov yönetimini rahatsız etmiş, Komünist yönetimin tedirgin oluşu, zorunlu göçün temel nedenlerinden birisi olmuştur. Türk ordusunun Bulgaristan’a gelmesi durumunda, Rusların dahi onları kurtaramayacağını bilen Komünist yönetim, tek çare olarak Türkleri sürgün etmeyi görmüşler, Müslüman Türklerle karşı türlü baskı politikaları uygulamışlardır. Todor Jivkov ile Başbakan Turgut Özal arasında yaşanan karşılıklı restleşme de bundan kaynaklanmıştır. Jivkov 29 Mayıs 1989’da, “soya dönüş” projesinde olduğu gibi, Türklerle ‘Bulgar Müslümanları’ demeye devam etmiş, hem Müslüman Türkleri Bulgar olarak görmüş, hem de Türkiye’nin sınırlarını açarak bu insanları alması gerektiğini’ vurgulamıştır. Kendi düşünceleriyle çelişen ifadelerde bulunan Jivkov’a ise cevap gecikmemiştir. Başbakan Turgut Özal Brüksel’de NATO toplantısında; ‘sınırların açılacağını, Bulgaristan’daki soydaşlara sahip çıkılacağını, Jivkov Türkiye’ye gelirse onun dahi ülkeye alınacağını’ belirterek kinaye yapmış, soydaşlara sahip çıkmıştır.

Tüm bu kriz sürecinin sonucunda Türkiye ve Bulgaristan savaşın eşiğine gelmiş, Türkiye’nin 1 Haziran 1989’da sınır kapılarını açmasıyla zorunlu göç süreci başlamıştır. 6 Haziran 1989 tarihinden itibaren çoğunlukla Kapıkule sınır kapısından giriş yapan soydaşların kimisi de İpsala sınır kapısını kullanmış, Edirne’de kurulan çadır kentlere yerleştirilen Türk azınlık, kimi zorlukları atlatarak Türkiye’ye ulaşmıştır. Bu insanlardan kimisi bir yakını Bulgaristan’da bırakmak zorunda kalmış, kimisi evi ve eşyalarını değerinden düşük fiyatlara Bulgarlara satarak ülkeyi terk etmiş, kimisi de hiçbir eşyasını yanına alamadan kaçmak zorunda kalmıştır. 6 Haziran 1989’dan 21 Ağustos 1989’a kadar 310 bine yakın Türk soydaş Türkiye’ye giriş yapmış, ağustos sonunda sınır kapılarının kapanmasıyla sadece vizeli geçişlere izin verilmeye başlanmıştır (Uslu ve Ceylan, 2019: 206-207). Kısacası, Ağustos 1989’dan Temmuz 1990’a kadar 40 bin kişi daha Türkiye’ye gelmiş, toplam sayı 350 bine ulaşmıştır (kaçak geçişlerle birlikte bu sayının 400 bine yaklaştığını iddia edenler de bulunmaktadır). Bu bir yıl içinde toplamda 350

bin kişi gelse de, 130 bine yakın kişi uyum sorunu yaşamış ve Bulgaristan'a geri dönmüştür. Yaşadıkları topraklara geri dönen bu insanlar, evlerinin ve eşyalarının yakılıp-yıkıldığını, ya da Bulgar kökenli vatandaşlara hibe edildiğini öğrenmişler, tekrardan Türkiye'nin yolunu tutmuşlardır.

5. ZORUNLU GÖÇ SONRASI DÖNEM

Türkiye'de Edirne, Kırklareli, Tekirdağ vb. illerdeki çadır kentlere yerleştirilen Türk soydaşlar, kısa süre sonra İstanbul, Bursa, Çanakkale, İzmir vb. şehirlere gönderilmişler, belli bir süre devlet tarafından korunup yardım almışlar ama bu yardımlar da yetersiz kalınca iş bulmak zorunda kalmışlardır. Gelişmekte olan bir ülke konumundaki Türkiye'nin kaynaklarının sınırlı olması, Bulgaristan Türklerinin bir tercih yapmasına neden olmuştur. Bu insanlar, ya Bulgaristan'a geri dönüp yaşanan zulümle yüzleşmeye devam edecekler, ya da Türkiye'de kalıp iş bulma sürecine yöneleceklerdi (Dişbudak vd., 2012: 5-9). Günümüzde Suriyeli, Afgan ve Eritreli gibi sığınmacılar ne tür sıkıntılar yaşıyorsa o dönemde Bulgaristan Türkleri de benzer sorunları yaşamıştır. Soydaş olmaları kimi avantajlar sağlasa da, bunun da bir sonu olmuştur. Nasıl ki günümüzde, 'kimi sığınmacılara devlet tarafından maaş ve ev verildiği' yönünde yanlış algılar oluşmuşsa, o zamanlar da, 'Türk soydaşlara ev ve araba verildiği' şeklinde gerçek olmayan algılar oluşmuştur. Soydaşların düşük ve uzun vadeli kredilerle ev aldıkları doğrudur ama yıllarca bu borçları ödemek için birden fazla işte çalışmışlardır. Unutulmaması gereken bir durum ise, Türkiye Cumhuriyeti'nin bu insanlara elindeki tüm imkanlarla yardımcı olduğu gerçeğidir. Ayrıca, Bulgaristan'da üniversite okurken zorunlu göçe maruz kalan Türk kökenli öğrenciler de, Türkiye'deki üniversitelere yerleştirilmişler, eğitim imkanlarından geri kalmamaları sağlanmıştır.

Yüzbinlerce Türkün zorunlu göçünün ardından, Bulgaristan ekonomisi de darboğaza düşmüş, uzun yıllar toparlanamamıştır. Bunun en önemli nedeni ise, çoğunlukla tarım sektöründe çalışan Müslüman Türklerin hasat yapamaması ve arz-talep dengesizliğinin oluşmasıydı. Özellikle tütün tarımıyla ve hayvancılıkla uğraşan Türkler, Bulgar ekonomisinin can damarlarından birisini oluşturmaktaydı. Ülkenin ihracatında da önemli bir paya sahip olan tütün, Türklerin zorunlu göçü sonrası durma noktasına gelmiş, Bulgaristan'daki yatırımcıların ülkeden kaçmasına ve Bulgar borsasının ciddi bir düşüş yaşamasına neden olmuştur. Yaşanan ekonomik kriz sonrasında ülkedeki protesto gösterisi ve yürüyüşlerinin sayısı artmış, isyan hareketleri baş göstermiştir. Bu defa Türk ve Bulgar komitacılar birlikte hareket etmeye başlamışlar, Todor Jivkov yönetimini devirmek için her türlü mücadele örneğini sergilemişlerdir (Komünist yapı ise, otoritesini korumak için sert önlemlerine devam etmiştir) (Rupnik, 2013: 171). Hem SSCB Komünist Parti Genel Sekreteri Mihail Gorbaçov'un ortaya attığı Glasnost (Açıklık) ve Perestroyka (Ekonomik Yeniden Yapılanma) politikaları, hem de 9 Kasım 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılması, Jivkov'un iktidardan devrilmesinin yolunu açmış, 10 Kasım 1989 tarihinde Jivkov hükümeti devrilmiştir (Kamuseilla, 2018: 82). 1990 yılında ev hapsine mahkum edilen Todor Jivkov, 'ekonomik krize neden olması, asimilasyon politikalarıyla binlerce Türkü göçe zorlaması, Roman ve Pomak vatandaşlara türlü baskılar yapması ve devlet kaynaklarını zimmetine geçirmesi' suçlamalarıyla yüzleşmek zorunda kalmıştır.

Her ne kadar 1990'lı yıllar Bulgaristan için durgun geçse de, 2000'li yıllar Türkler için önemli adımların atıldığı ve hak arama mücadelesinin ön plana çıktığı yıllar olmuştur. Bu durumun temelleri de, 1990 yılında Ahmet Doğan önderliğinde kurulan Hak ve Özgürlükler Hareketi (HÖH) ile atılmış, partinin kuruluş sürecinde Başbakan Turgut Özal'ın da ciddi katkıları olmuştur. Bulgaristan'da 90'lı yıllarda 160'a yakın parti kurulup, çoğu kısa süre içinde kapansa da, HÖH'ün etkinliği günümüze kadar katlanarak artmıştır. 400 milletvekili kapasiteli Bulgar Parlamentosu'na 1990 yılındaki seçimlerde 23 milletvekili kazandıran HÖH, sonraki yıllarda daha fazla milletvekili ile Müslüman Türklerin temsilciğini yapmaya devam etmiştir (Ganev, 2013: 131). Türk partilerinin sayısının artmasıyla HÖH'ün oylarında azalma olsa da, günümüzde hem Bulgar hem de Avrupa Birliği Parlamentosu'na milletvekilleri yollamakta, seçimlerde de çoğunlukla üçüncü parti olmaktadır.

2007 yılında Avrupa Birliği'ne tam üye olan Bulgaristan, AB'nin de baskılarıyla 2012 yılında, 'Bulgaristan vatandaşı olan Müslüman ve Türklere yönelik asimilasyon politikaları uygulandığına dair bildiri'yi parlamentosunda onaylamış, Bulgaristan'da yaşayan Müslüman azınlığa karşı Todor Jivkov yönetiminin uyguladığı baskıcı politikaları kınamış ve 360 binden fazla Bulgaristan Türkünün zorunlu göçe maruz kalmasını 'etnik temizlik' olarak nitelendirmiştir. Ayrıca Parlamento, 'soya dönüş projesi kapsamında Türklere karşı açılan davaların sonlandırılması ve beraat kararı verilmesini' teklif etmiştir.

6. SONUÇ

Tüm bu yaşanan olaylar zinciri bir bütün halinde analiz edildiğinde, Bulgaristan'da 1989 ve öncesinde yaşanan asimilasyon ve zorunlu göç süreci, Türkleri, Pomakları, Romanları ve hatta Bulgarları dahi etkilemiş, bu durumun kazanımı olmamıştır. Üzerinde durulması gerek önemli bir konu da, yaşanan bu baskıcı politikaların neden ve sonuçlarını sadece Todor Jivkov yönetimi döneminde aramanın büyük bir yanılgı olacağı, bundan dolayı, Nisan 1876'da Bulgar isyanı ile başlayan sistemli politikalar silsilesinin görmezden gelinmemesi gerektiğidir. Rusya'nın, Çarlık yönetimi döneminde Panslavizm politikası ile Bulgaristan Prensiği'ni, 1908 yılından sonra da Bulgaristan Krallığı'nı (ya da "Çarlığı'nı") kontrol altına alma düşünceleri (Schevill, 1916: 53), SSCB döneminde de Komünizm ideolojisinin ardına saklanarak devam etmiş, bu durum, yüzyıllarca Osmanlı Devleti himayesinde barış ve istikrar

politikaları içinde yaşayan Bulgar halkının savaş ve ekonomik krizlerle yüzleşmesinin önünü açmış, günümüzde ise, çoğu Balkan ülkesinin bu politikalarından olumsuz etkilenmesine neden olmuştur. Kısacası, Çarlık Rusya'nın ve Batılı ülkelerin propaganda çalışmaları sonucunda, Türk ve Müslümanların ülkeden zorunlu göçünün önü açılmış, hem Balkan Savaşları hem de I. ve II. Dünya Savaşları döneminde bu durumun sonuçları belirgin bir biçimde görülmüştür (Çolak, 2013: 117-118).

Bu olaylara ek olarak, Bulgaristan'ın devrik lideri Todor Jivkov'un 'soya dönüş' projesi bağlamında Aralık 1984'te yüzbinlerce insanın ismi değiştirilmiş ve siyasi suçlu olarak nitelendirilenler de Belene toplama kampına gönderilmiştir. Jivkov'un devrilmesinden sonra Türklere isimleri iade edilmiştir ama yaşadıkları zulmü telafi edici çabalar gösterilmemiştir (Çetin, 2008: 60). İktidara gelen Bulgaristan hükümetlerinin yapması gereken ise, hem isim değişikliğine maruz kalan hem de Belene vb. kamplarda zulüm, kötü muamele ve işkenceye maruz kalmış Pomak, Roman, Türk vb. etnik kökenden vatandaş ayırt etmeksizin tüm bu insanlara tazminat ödemesi gerekliliğidir. 11 Ocak 2012'de Bulgar Parlamentosu'nda alınan bir kararda, Türk ve Müslümanlara yapılan zulmün 'asimilasyon' olarak nitelendirilmesi önemli bir adım olarak görülmüştür ama bu kararın, aile fertlerini, akrabalarını, evlerini, topraklarını ve eşyalarını kaybetmiş insanlar için yeterli seviyede olmadığı aşikardır. Gerekli çabanın gösterilmemesinin kimi nedenleri olduğu da inkar edilemez bir gerçektir. Bunlardan birincisi, Bulgaristan'daki Türk nüfusu günümüzde (2021) dahi 600 bin civarında olduğu için demografik korkuların devam etmesi ve Türklerin siyasi alanda gösterdikleri başarıların hazmedilememesidir. İkinci bir neden ise, özellikle 2010 yılında başlayıp 2015-2016 yıllarında zirve noktasına ulaşan Suriyeli düzensiz göçünden yararlanıp oy kazancı sağlamaya çalışan ırkçı partilerin (Ataka vb.) oylarının artması, Bulgar etnik kökeninden olmayan her türlü azınlığın da hedef alınmasıdır.

1989 göçüyle birlikte Türkiye'de kimi entegrasyon sıkıntıları yaşasalar da kısa sürede ülkeye uyum sağlayan Türk soydaşlar, ya Türkiye'deki akrabalarının yanına yerleşmişler ya da dönemin hükümeti tarafından belli başlı şehirlere yerleştirilmişlerdir. Bulgaristan'da kalmak zorunda kalan Türkler ise, Jivkov yönetiminden sonra da kimi sıkıntılar yaşamaya devam etmişlerdir. Özellikle eğitim, dil, din ve kültürle ilgili yaşadıkları bu sorunlar günümüzde dahi devam etmektedir. Hem Bulgar okullarında Türkçe derslerin 'seçmeli ders' olup saatinin azaltılması, hem de Türk öğrencilerin kendi anadillerini seçmekte gönülsüz olması, sorunların temel noktasını teşkil etmektedir. Kendi öz dilini ve kültürünü öğrenemeyen bir azınlık topluluğunun zamanla asimile olacağı ve tarih sahnesinden silineceği gerçeği unutulmamalıdır.

Ayrıca, Türk toplumunu da Bulgaristan'ını da etkisi altına alan 'beyin göçü', kalifiye insanların ülkeyi terk etmesine ve ekonomik krizin derinleşmesine neden olmaktadır. Ekonomik krizin, göçü, göçün de ekonomik krizi tetiklediği gerçeği belirgin bir biçimde görülmektedir. Tüm bu olumsuz gelişmelere rağmen, Edirne, Kırklareli, İzmir, Bursa ve İstanbul'da yaşayan 1989 zorunlu göçü mağdurları, zaman zaman doğdukları topraklara, yani Kırcaali, Razgrad, Rusçuk, Şumnu ve Sofya'ya gidip gelmektedirler. Bu insanlar, yaşadıkları zulmün anılarını tamamen silememiş olsalar da, geleceğe umutla bakmaktadırlar.

KAYNAKÇA

1. Anadolu Ajansı. (2019). *Bulgaristan Türklerinin Kapanmayan Yarası: Belene Toplama Kampı*, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bulgaristan-turklerinin-kapanmayan-yarasi-belene-toplama-kampi-/1499387>, Erişim Tarihi: 09.06.2021.
2. Atasoy, E. (2011). Siyasi Coğrafya Işığında Bulgaristan Türklerinin 1989 Yılındaki Zorunlu Göçü. *Coğrafya Dergisi*, 0(21), 1-17.
3. CNN Türk. (2018). *Asimilasyon ve Göç: Bulgaristan Türkleri'nin Öyküsü*, <https://www.cnnturk.com/haber/turkiye/asimilasyon-ve-goc-bulgaristan-turklerinin-oykusu>, Erişim Tarihi: 29.08.2021.
4. Çetin, T. (2008). Bulgaristan'daki *Soydaşlarımızın Türkiye'ye Göç Etme Süreçlerini Etkileyen Bazı Değişkenlerin İncelenmesi*. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 8(1), 55-75.
5. Çolak, F. (2013). Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye Göç Hareketi. *Tarih Okulu Dergisi*, (14), 113-145.
6. Demir, M. (2019). Bulgaristan'dan Gerçekleşen Dışa Göçün Ülkeye Sosyal ve Ekonomik Etkileri. *Academic Review of Humanities and Social Sciences*, 2(3), 279-296.
7. Demirhan, H. (2019a). Sözlü Anlatımlarla 1984-1989 Yılları Arasında Bulgaristan'da Türklere Uygulanan Asimilasyon Politikaları. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (16), 480-498.
8. Demirhan, H. (2019b). Bulgaristan Türklerine Uygulanan Zorla İsim Değiştirme Kampanyası ve Türk Basını (Aralık 1984-Mart 1985). *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (17), 252-272.

9. Dişbudak, C., Akgün, G. ve Balmumcu, Ö. (2012). Göçmenlerin Türkiye’de “Yaşamaya Devam Etme Kararlarının” Sosyo-Ekonomik Belirleyenleri: 1989 Bulgaristan Göçmenleri Örneği, *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 1-10.
10. Funnemark, B. C. (1987). Bulgaristan'daki Türk ve İslam Azınlığına Baskı (Y. Yücel, Çev.). *Belleten*, 51(201), 1445-1472.
11. Ganey, V. I. (2013). *Preying on the State*. Cornell University Press.
12. Gökbel, A. ve Karakuş, A. (2019). AB Üyeliği Sonrası Bulgaristan’da Türk Azınlığa Dair Devam Eden Sorunlar. *Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(1), 56-78.
13. Kamil, İ. (2016). Bulgaristan’dan Türkiye’ye Gerçekleşen 1950-1951 Göçünün Nedenleri. *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 31-65.
14. Kamil, İ. (2017). Pomak Türklerinin “Kimlik” Mücadelesi ve Bulgaristan Komünist Partisinin Gizli Kararları (1948-1984). *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (59), 435-477.
15. Kamusella, T. (2018). *Ethnic Cleansing During the Cold War: The Forgotten 1989 Expulsion of Turks from Communist Bulgaria*. Routledge.
16. Kaştan, Y. (2008). Atatürk Dönemi Türkiye-Bulgaristan İlişkileri. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 24(72), 669-696.
17. Korkmaz, N. ve Öztürk, A. (2017). Bulgaristan Türklerinin Göç Süreci ve Göçmenlerin Türkiye'deki İskan ve İşgücüne Dayalı Entegrasyonu. *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 1(3), 268-289.
18. Özyurt Ulutaş, S. ve Yavuz, R. (2020). Bulgaristan’da Komünist Rejim Sonrası Türklere Yönelik Propaganda ve Algı Çalışmalarına Örnekler. *Selçuk İletişim Dergisi*, 13(2), 920-941.
19. Rupnik, J. (Ed.). (2013). *1989 As a Political World Event: Democracy, Europe and the New International System in the Age of Globalization*. Routledge.
20. Sarıkoyuncu Değerli E. ve Karakuzu, H. (2016). 1950-1951 Yıllarında Bulgaristan'dan Türkiye'ye Türk Göçü, *Akademik Bakış Dergisi*, 57, 313-342.
21. Schevill, F. (1916). *The Balkans: A History of Bulgaria, Serbia, Greece, Rumania, Turkey*. By Nevill Forbes, Arnold J. Toynbee, D. Mitrany, and DG Hogarth. (Oxford: Clarendon Press. 1915. Pp. 407).
22. TUİC Akademi. (2016). *Jivkov Dönemi ve Sonrası*, <https://www.tuicakademi.org/jivkov-donemi-sonrasi/>, Erişim Tarihi: 23.05.2021.
23. Uslu, İ. ve Ceylan, A. (2019). Türkiye Cumhuriyeti’ne Yönelen Kitleli Göç Hareketleri ve Kabul Mekanizmasındaki Yaklaşımlara İlişkin Bir İnceleme: 1989 Bulgaristan, 1991 Irak ve 2011 Suriye Göçleri. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, (36), 199-221.
24. Yavuz, R. (2019). Bulgar Milliyetçiliği ve Bulgaristan Türkleri Üzerine Bir Değerlendirme, *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 221-232.
25. Zafer, Z. (2010). Bulgaristan Türklerinin 1984-1989 Eritme Politikasına Karşı Direnişi. *Gazi Akademik Bakış*, 3(6), 27-44.
26. Zafer, Z. (2020). Türkiye-Bulgaristan İlişkileri Bağlamında 1989 Öncesi Pomak Göçleri. *Uluslararası Toplumsal Bilimler Dergisi*, 4(2), 13-37.
27. Zelengora, G. (2014). Balkan Savaşı-Kitleli Ölüm ve Etnik Temizlik. *Belleten*, 78(281), 315-342.